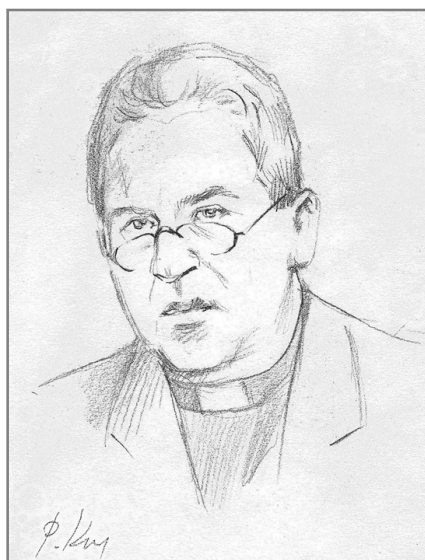

WITOLD CHMIELEWSKI
Akademia Ignatianum
w Krakowie

DOI: 10.17460/2017.1_2.10

JUBILEUSZ KSIĘDZA PROFESORA EDWARDA WALEWANDRA

Rys. P. Kopestyńska

Społeczność akademicka Wydziału Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II wraz z licznymi przedstawicielami stanu duchownego i świata nauki z wielu ośrodków uniwersyteckich w kraju i za granicą obchodziła 24 maja tego roku siedemdziesięciolecie urodzin kapłana, znakomitego profesora, wspaniałego przyjaciela młodzieży ks. Edwarda Walewandra, kanonika honorowego Kapituły Archikatedralnej Lubelskiej i kapelana Jego Świątobliwości.

Życie i praca Dostojnego Jubilata stanowią połączenie dwóch nurtów. Pierwszym z nich jest kapłaństwo, które odczuwa jako uosobienie swoich pragnień i nieustrudzonych dążeń w realizacji osiągnięcia celu. *Wciąż tak się składało – pisze Ksiądz Profesor w adresie skierowanym do uczestników uroczystości jubileuszowych – że poświęcać mu mogłem tylko to, co zbywało z czasu wypełnionego obowiązkami także powierzonymi mi przez Kościół. Patrząc wstecz, widzę jednak, że te „nadgodziny w służbie Kościoła żywego” wypełniały niejedną chwilę mego życia.*

Drugim nurtem Jego działalności jest nauka, której poświęca jakżeż wiele wysiłku, zaangażowania, po prostu serca. Zarówno zamiłowanie do nauki, jak i powołanie kapłańskie rozwinęły się w czasie formacji młodego kleryka Edwarda

w jezuickim międzynarodowym Collegium Canisianum na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu w Innsbrucku. Wspomina o tym okresie życia Księdza Profesora ksiądz arcybiskup Stanisław Budzik, który nieco później również pobierał tam nauki. Metropolita lubelski pisze: *Nie spotkaliśmy się w Innsbrucku bezpośrednio. Ja rozpocząłem studia doktoranckie w Austrii tuż po Jego powrocie ze studiów do Polski. Ale żył On we wspomnieniach swoich kolegów i współpracowników. Dowiedziałem się, że temat Jego rozprawy doktorskiej dotyczył reakcji prasy austriackiej na Powstanie Styczniowe na ziemiach Królestwa Polskiego. Podkreślano z uznaniem, że po siedmiu latach studiów w Innsbrucku powrócił w 1978 r. do Polski rządzonej przez komunistów, co wówczas było aktem odwagi, tym bardziej że wielu studentów korzystało z możliwości pozostania po tamtej, bezpieczniejszej stronie żelaznej kurtyny.*

Swojemu umiłowanemu miejscu studiów i samej Austrii pozostał wierny. Świadczyć o tym choćby liczne pamiątki stamtąd zdobiące jego mieszkanie, a także opublikowane prace. Napisał między innymi dłuższą rozprawę pt. **Polscy studenci teologii w Innsbrucku po drugiej wojnie światowej**. Jest też współautorem i redaktorem dwóch ważnych książek: **Polonia w Austrii. Z dziejów duszpasterstwa i pracy społecznej** (Lublin 1998) i **Polacy na uniwersytecie w Innsbrucku** (Lublin 2001)¹. Dodać należy, że w Innsbrucku przyjął też święcenia kapłańskie.

Osobowość Księdza Profesora i zainteresowania naukowo-badawcze wynikają z wychowania wyniesionego z domu, z Jego wrażliwości duchowej, czemu sprzyjała religijna atmosfera w domu rodzinnym i wczesny kontakt z podstawami wiedzy z zakresu pedagogiki, psychologii i historii wychowania, z którymi zapoznał się w Technikum Przemysłowo-Pedagogicznym w Lublinie. Szkoła ta przygotowywała bowiem nauczycielskie kadry dla szkolnictwa zawodowego. Jej uczniem był młody Edward w drugiej połowie lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku. Niestety, w Technikum wpajano też przyszłym nauczycielom do głowy, że religia to opium dla ludu. Wkrótce miał możliwość jednak stwierdzić, że było zupełnie inaczej². Przekonanie to, pogłębiane nabytą wiedzą i doświadczeniem, legło później u podstaw powstania książki **Wychowanie chrześcijańskie w nauczaniu i praktyce Kościoła katolickiego na ziemiach polskich w II połowie XIX w.**³ W publikacji tej Autor podejmuje zagadnienia mało znane i tylko w niewielkim stopniu opracowane, przedstawia działalność wychowawczą i społeczną Kościoła katolickiego w istniejącej sytuacji politycznej i społecznej na płaszczyźnie wypełniania jego misji religijnej i edukacyjnej.

¹ S. Budzik, *Przedmowa*, w: *Wśród swoich. Ksiądz Profesor Edward Walewander*, red. N. Rykowska, s. L. T. Kuniszewska MSF, R. Stopikowski, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 2017, s. 7, 8.

² *Nauczyciel i wychowawca. Z racji 60. rocznicy urodzin z ks. Edwardem Walewandrem rozmawia Aleksandra Rutkowska*, „Lublin. Kultura i Społeczeństwo” 2007, nr 3, s. 65–66.

³ E. Walewander, *Wychowanie chrześcijańskie w nauczaniu i praktyce Kościoła katolickiego na ziemiach polskich w II połowie XIX w.*, wyd. drugie uzupełnione, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 1996.

W realizacji tych zadań w pracy duszpasterskiej stosowano szeroką gamę środków dostosowanych do potrzeb i warunków działania w poszczególnych diecezjach, położonych dawniej na terytorium I Rzeczypospolitej. Autor ukazał integracyjną rolę Kościoła w utrzymaniu tożsamości narodowej we wszystkich trzech zaborach. Z kolei zachowana tożsamość w decydujący sposób przyczyniła się – po odzyskaniu niepodległości – do zjednoczenia narodu i państwa. Wykazał jednorodność polskich tradycji, obyczajów, postaw i zachowań, opartych na nauczaniu chrześcijańskim. Podkreślił jednak równocześnie, że jako naród szanujemy pośród siebie rodaków innych wyznań. Ksiądz Profesor w swoim dziele na temat wychowania chrześcijańskiego poruszył więc nie tylko problemy pedagogiki katolickiej w wymiarze nauczania i praktycznej realizacji, ale także, w sposób pośredni, przedstawił kwestie najistotniejsze dla bytu narodowego, dla kultury polskiej, które wydały niebawem najpiękniejszy owoc – odrodzenie państwowości polskiej. Książka spotkała się z dużym zainteresowaniem środowisk naukowych. Świadczy o tym chociażby dwukrotne jej wydanie i 21 pozytywnych recenzji, które ukazały się na jej temat. Na podstawie jej pierwszego wydania z 1994 r. ks. Edward Walewander rok później uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego.

Po tym doniosłym wydarzeniu naukowym jego inicjatywy badawcze rozwijały się w czterech podstawowych kierunkach: pedagogika chrześcijańska w ujęciu historycznym i porównawczym, zagadnienia polonijne ze szczególnym uwzględnieniem problematyki dawnych kresów wschodnich Rzeczypospolitej, duchowość chrześcijańska i historia Kościoła katolickiego.

Wyrazem tych zainteresowań pedagogicznych w aspekcie historycznym w pewnym stopniu była publikacja zwarta pod redakcją ks. Edwarda Walewandra, będąca rezultatem dyskusji podczas seminarium naukowego w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w 2002 r. Obejmuje ona tematykę dotyczącą liberalnej i katolickiej myśli wychowania w latach 1918–1939. Autorzy zawartych w niej opracowań dochodzą do przekonania, że idea ukształtowania neutralnej osobowości człowieka wobec otaczającego świata jest niezwykle trudna do osiągnięcia. Publikacja podejmuje szereg wątków, które nadal nie tracą na swej aktualności. Można tu wymienić kwestię wychowania religijnego w szkołach w latach dwudziestych ubiegłego wieku⁴ czy też działalność szkolnictwa prywatnego⁵ i zakonnego⁶ w okresie międzywojennym. Kompetentne analizy poruszonych zagadnień stanowią wkład do nauki w dziedzinie myśli pedagogicznej.

⁴ L. Grochowski, *Wychowanie religijne katolickie w szkołach II Rzeczypospolitej lat dwudziestych. Treści i funkcje*, w: *Katolicka a liberalna myśl wychowawcza*, red. E. Walewander, Lublin, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2000, s. 2390–281.

⁵ S. Majewski, *Szkolnictwo prywatne w systemie edukacyjnym II Rzeczypospolitej*, w: *Katolicka a liberalna...*, s. 309–334.

⁶ W. Żurek, *Szkolnictwo zakonne w okresie międzywojennym na tle prądów epoki*, w: *Katolicka a liberalna...*, s. 335–361.

Konsekwencją badań nad problematyką wychowania w duchu chrześcijańskim w okresie dwudziestolecia międzywojennego była kolejna książka ks. prof. Edwarda Walewandra. Dotyczyła ona kwestii katolickiej działalności pedagogicznej w diecezji lubelskiej. Autor zaprezentował w niej podstawowe kierunki wychowawcze i formy pracy duchowieństwa w pracy duszpasterskiej, dostosowane do potrzeb poszczególnych grup społecznych Lubelszczyzny⁷. Celem zbadania tego problemu Ksiądz Profesor przeanalizował kwestię świadomości pedagogicznej duchowieństwa parafialnego i zakonnego. Doszedł przy okazji do wniosku – aktualnego po dzień dzisiejszy – że politycy, czasami nawet wielcy, nie doceniali znaczenia wychowawczej roli pedagogiki katolickiej w życiu narodu i państwa. Poruszył także kwestię znaczenia równoprawnej współpracy w sprawach świeckich duchowieństwa z ludnością diecezji lubelskiej. Wskazał na rodzinny i szkolny aspekt wychowania. Zwrócił uwagę na społeczną działalność duchowieństwa, wychowanie przez pielęgnowanie zwyczajów, dbałość o poziom i edukacyjną rolę duszpasterzowania. W zakończeniu książki podkreślił wielkie zwycięstwo moralne założeń wychowawczych dwudziestolecia międzywojennego, wyrażające się ofiarą życia dwóch wybitnych postaci – Janusza Korczaka i św. Maksymiliana Kolbe. Z całej książki emanuje wiara w człowieka, widoczny jest optymizm pedagogiczny. Można stwierdzić, że w dziele tym prof. Walewander pragnął ukazać bogactwo form i treści realnego oddziaływania wychowawczego Kościoła katolickiego na społeczność okresu międzywojennego w Polsce, starał się przedstawić znaczenie jego siły moralnej w życiu narodu – zarówno w wymiarze zbiorowym, jak i indywidualnym. Należy odnotować, że realizacja tego ambitnego założenia wydała dojrzały owoc.

W łączności tematycznej z upowszechnianiem pedagogii chrześcijańskiej na Lubelszczyźnie pozostaje ogłoszony drukiem dorobek naukowy symposium poświęconego nauczaniu i postaci pierwszego kanclerza Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, biskupa lubelskiego Mariana Leona Fulmana, które odbyło się z inicjatywy i przy dużej trosce organizacyjnej ks. prof. Edwarda Walewandra 13 stycznia 2009 roku⁸.

Niektóre z zainteresowań naukowych Księdza Profesora wyrastały z fascynacji życiem i pracą niezwykłych w swym postępowaniu osób stanu duchownego, które spotkał w młodości w rodzinnych stronach, które zapadły głęboko już w jego dziecięcym sercu i młodzieńczej wyobraźni. Z tych pobudek powstała obszerna publikacja o trzech zasłużonych kapłanach Zamojszczyzny: ks. Tadeuszu Bogucie, Marcinie Bardelu i ks. Ludwiku Liwerskim⁹.

⁷ Ks. E. Walewander, *Pedagogia katolicka w diecezji lubelskiej 1918–1939*, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 2007.

⁸ *Biskup lubelski Marian Leon Fulman. Pedagog trudnych lat*, red. E. Walewander, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 2010.

⁹ E. Walewander, *Kapłani Zamojszczyzny okresu okupacji. Szkice do historii regionu i Kościoła*, Lublin, Oddział Lubelski Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, 1996.

Swoimi zainteresowaniami badawczymi obejmuje ks. Walewander także problematykę upowszechniania nauki Kościoła katolickiego na ziemiach leżących po drugiej strony wschodniej granicy współczesnej Polski. Nawiązuje do sytuacji religii w ZSRR, podejmuje kwestię ukształtowania *homo sovieticus*, sprawę Kościoła polskojęzycznego na Wschodzie, łączności Polaków mieszkających na tych terenach z kulturą narodową, z polsnością. Problemy te rozważa w kontekście całej, dobrze znanej i tak bliskiej Jego sercu, kwestii polonijnej. Formułuje tezę, że wiara katolicka zawsze podtrzymywała i utrzymywała więź emigracji z krajem, jego kulturą i tradycją. Dokonuje też głębszej analizy, na którą może sobie pozwolić tylko wytrawny znawca złożonego problemu kultywowania polskiej tradycji w połączeniu z religijnością wśród kolejnych pokoleń polskiej emigracji czy też uchodźstwa we wszystkich częściach świata¹⁰.

Świadectwo swego zainteresowania związkami Polski z zagranicą dał ks. Edward Walewander w wydaniu wspomnień pracowników naukowych KUL w Belgii, a także w niektórych innych krajach. Zawierają one osobiste refleksje i relacje, wynikające z kontaktów naukowych. Autor słusznie zaznaczył, że *publikowane teksty mają zachęcić do refleksji nad naszą przeszłością i nad jej wpływem na mentalność społeczną, zwłaszcza na dokonujące się w niej przemiany*¹¹.

W sposób kompleksowy i z dużą znajomością rzeczy Ksiądz Profesor przedstawił swój stosunek do problematyki wychowawczej realizowanej przez Kościół katolicki w skupiskach polonijnych w dziele opublikowanym dwukrotnie w drugiej dekadzie XXI wieku, a dedykowanym najdroższej Matce Apolonii¹². Autor podkreślił, że przechowywanie wartości narodowych i społecznych, wyniesionych z rodzinnego domu, to kwestia wychowania, utrzymania jednorodnej tożsamości, czy też – w przypadku łączenia przekonań wyniesionych z kraju pochodzenia z uwarunkowaniami napotkanymi w nowej ojczyźnie – podzielonej. W sposób jasny i profesjonalny scharakteryzował rolę i zadania szkolnictwa podstawowego i średniego powstałego przy polskich parafiach na obczyźnie, zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej. Publikację kończą ogólne rozważania na temat wychowania w dobie współczesnej w okresie kryzysu wartości i zachodzących przemian¹³.

Proces owego przeobrażenia jest szczególnie bliski Księdzu Profesorowi w świetle prowadzonych analiz w sferze pedagogiki porównawczej. Dał temu wyraz w wyśmienitej publikacji *Postmodernizm a pedagogia katolicka*. Praca wzbudziła zainteresowanie w środowiskach filozoficznych i pedagogicznych na

¹⁰ Tenże, *Katolicyzm na wschód od Bugu. Fakty i nadzieje*, Nakło nad Notecią, Wydawnictwo „Pagina”, 1998.

¹¹ *Belgia we wspomnieniach pracowników KUL po drugiej wojnie światowej*, wybór i wstęp tenże, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 2011, s. 7.

¹² Tenże, *Problematyka wychowawcza w środowiskach emigracyjnych wyd. drugie uzupełnione*, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 2000.

¹³ Tamże, *passim*.

forum międzynarodowym. Nic też dziwnego, że w krótkim czasie ukazała się w języku portugalskim, niemieckim, a w Danii wydano ją po polsku. Jubilat, podając liczne podziały pedagogii i określając ich zakres tematyczny oraz semantyczny, zabiera zdecydowanie głos na temat współczesnych zagrożeń w wychowaniu, zajmuje jednoznaczne stanowisko wobec kierunku postmodernistycznego, pisząc, że chrześcijanie uważają go za antypedagogikę. Stwierdza, że między pedagogią chrześcijańską a postmodernizmem *zachodzi całkowita sprzeczność, głębsza niż między pedagogią autorytarną, dyscyplinarną a pedagogią wyzwajającą, swobodną*¹⁴.

Autor charakteryzuje dziesięć głównych nurtów postmodernizmu (irracjonalizm, wielość „prawd”, antysens, antyuniwersalność, antyinstytucjonalizm, negacja celowości, antyspołeczność, relatywizm moralny, społeczeństwo postindustrialne, konsumpcjonizm) i ukazuje stosunek do nich pedagogii chrześcijańskiej. W rozważaniach na temat współczesnych prądów filozoficznych i kierunków wychowania stanowisko ks. Walewandra odznacza się wielkim realizmem i opartą na antropologii teologicznej i sprawdzonych cywilizacyjnie poglądach filozoficznych przewidywalnością. Zauważa, że *podstawowym nurtem postmodernizmu jest irracjonalizm, czyli negacja rozumu i intelektu, a promocja funkcji pozarozumowych, intuicyjnych, namiętnościowych, uczuciowych. Oznacza to, że ludzkość jakby zmęczyła się rozumnością i boskim kultem „rozumu”, który panował głównie od Oświecenia. Czyżby okazało się, że także „rozum” może być męczący w całym obszarze kultury i życia ludzkiego. Czyżby też są to tylko przejawy lęku z jakim boryka się ludzkość po odrzuceniu Boga i religii w kulturze*¹⁵.

Zajmując się współczesną myślą pedagogiczną, Edward Walewander inicjował badania nad ideologicznym obliczem polskiego szkolnictwa w latach 1944–1945. Realizacji tej idei służyła konferencja naukowa zorganizowana przez Katedrę Pedagogiki Porównawczej Wydziału Nauk Społecznych KUL u progu drugiego tysiąclecia. Wśród uczestników obrad można wymienić takich profesorów, jak: Kalina Bartnicka, Danuta Koźmian, Teresa Kukułowicz, Stanisław Mauersberg, Marian Nowak, Zygmunt Zieliński. Wygłoszone referaty dotyczyły indoktrynacji młodzieży szkolnej, ideologicznych organizacji młodzieżowych, polityki wobec szkolnictwa katolickiego, ateizacji szkół średnich ogólnokształcących, represji wobec katechetów i wielu innych zagadnień. Rezultaty obrad zostały opublikowane¹⁶. W książce zamieszczono referat wielkiego znawcy szkolnictwa okresu PRL, wybitnego historyka wychowania prof. Stanisława Mauersberga. Autor ten podkreśla, że skala indoktrynacji młodzieży szkolnej była wszechstronna

¹⁴ E. Walewander, *Postmodernizm a pedagogia katolicka*, Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek, 2011, s. 11.

¹⁵ Tamże, s. 12.

¹⁶ *Oblicze ideologiczne szkoły polskiej w latach 1944–1956*, red. ks. E. Walewander, Lublin, „BAMKA” Studio Komputerowo-Wydawnicze, 2002.

i obejmowała wszystkie obszary edukacji, a jej zadaniem było osiągnięcie celów ideologicznych w wychowaniu dzieci i młodzieży¹⁷.

Ks. Edward Walewander znany jest także jako Autor kilkuset artykułów zamieszczanych na łamach prestiżowych czasopism oraz wygłaszanych na konferencjach i sympozjach naukowych referatów poświęconych osobom, faktom i wydarzeniom szczególnie ważnym dla historii wychowania. Jednym z nich było z pewnością wystąpienie na konferencji zorganizowanej przez Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w maju 2011 r. ***O duszy nauczycielstwa – przed stu laty i dziś***, w którym podejmował problem aktualności w dobie współczesnej idei propagowanych przez Jana Władysława Dawida¹⁸.

W pracach naukowych Księdza Profesora często występuje powrót do przeżytych lat, zwłaszcza szkolnych, czy też związanych z aktualną sytuacją w ukończonej ojczyźnie, która tak zawsze jest drogą Jego sercu. Jakżeż często pojawia się w nich symbioza intelektu z głębokim przeżyciem duchowym. Ksiądz Walewander przez kilkanaście lat pełnił odpowiedzialną funkcję dyrektora międzywydziałowego Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL. Wówczas to doprowadził do nadania odpowiedniego znaczenia i spopularyzowania Nagrody Polonijnej im. Ireny i Franciszka Skowyrów, którą wyróżniano ludzi szczególnie zasłużonych w podejmowaniu i upowszechnianiu szeroko rozumianej problematyki polonijnej¹⁹. Przez kilka lat redagował serię wydawniczą pod nazwą „Biblioteka Polonii”. Seria A – obejmowała studia i rozprawy, a seria B – materiały i dokumenty. W tym znanym cyklu wydawniczym opublikował 47 pozycji książkowych, stanowiących prace własne, najbliższych współpracowników, a także wielu badaczy krajowych i zagranicznych. Pod jego redakcją ukazuje się od 1997 r. również seria wydawnicza „Biblioteka Pedagogiczna” (także w wersjach: A i B), w której wydanych zostało 39 książek, również w językach obcych (angielskim i niemieckim)²⁰.

Od 1997 r. do chwili obecnej jest kierownikiem Katedry Pedagogiki Porównawczej w Instytucie Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych KUL. Z Jego inicjatywy i pod Jego przewodnictwem odbyło się dziesięć sympozjów polonijnych i siedem konferencji ogólnopolskich, dotyczących problematyki pedagogicznej. Jak podaje dr Natalia Rykowska w dedykowanej Księdzu Profesorowi księdze jubileuszowej, jest on aktywnym i pełnym inicjatyw członkiem ponad dwudziestu organizacji oraz towarzystw naukowych, a wśród nich: Towarzystwa Naukowego KUL, Stowarzyszenia Współpracy Polska – Wschód w Warszawie, Towarzystwa Polsko-Austriackiego w Lublinie, Rady Fundacji Rozwoju KUL, Komisji Rewizyjnej do

¹⁷ Tamże, s. 211–235.

¹⁸ Internet: (dostęp: 16.01.2016 r.), dostępny: http://www.up.krakow.pl/main/?page=archiwum_konferencji_2011

¹⁹ A. Chodubski, *Sapere et fari. Wzór życia ludzi zawierzenia*, w: *Wśród swoich...*, s. 90–91.

²⁰ N. Rykowska, *Ksiądz Walewander – kapłan i uczony*, w: *Wśród swoich...*, s. 17.

Skontrolowania Agend Gospodarczych i Finansowych KUL, Lubelskiego Klubu Polonijnego, Komitetu Badań Polonii Wydziału i Nauk Społecznych PAN, Komisji Historycznej do spraw Beatyfikacji Służebnicy Bożej Matki Kolumby Białeckiej, Catholica Unio Internationalis, Rady Naukowej Centrum Studiów Latinoamerykańskich CESLA Uniwersytetu Warszawskiego, Komitetu Honorowego Obchodu Jubileuszu 100-lecia „Strzechy” w Wiedniu, Rady Porozumiewawczej Badań nad Polonią i Polakami na Obczyźnie w Lublinie, Komitetu Organizacyjnego 50. Międzynarodowego Kongresu Amerykanistów w Warszawie w dniach 10–14 lipca 2000 r., Rady Naukowo-Programowej Centrum Języka i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców UMCS, Rady Naukowej Zakładu Biografistyki Polonijnej Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie, Rady Programowej Ośrodka Myśli Politycznej w Krakowie, Rady Fundacji „Pomoc Polakom na Wschodzie”, Senackiej Komisji Bibliotecznej KUL, Rady Naukowej Centrum Dziedzictwa Kulturowego Polonii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II i Rady Programowej Fundacji „Polonia Semper Fidelis”²¹.

Od 2008 r. ks. Walewander jest też kreatywnym członkiem Naukowej Rady Redakcyjnej „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”. Na łamach tego pisma zamieszcza artykuły i recenzje, z zaangażowaniem uczestniczy w kształtowaniu doboru treści i profilu pisma.

Jego wszechstronna i intensywna praca naukowa została doceniona przyznaniem w 2009 r. stopnia naukowego profesora. Oto jak wspomina to wydarzenie bezpośrednio w nim uczestnicząca prof. Władysława Szulakiewicz z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu: *Pierwszy raz spotkałam Księdza Profesora w 2008 r. Było to, jak mawiają filozofowie, „spotkanie w rzeczach”, bowiem zostałam powołana na recenzenta Jego dorobku naukowego w związku ze staraniami o uzyskanie tytułu naukowego profesora. Byłam więc czytelnicką i recenzentką Jego prac naukowych. W recenzji zakończonej pozytywną konkluzją odniosłam się przede wszystkim do publikacji historyczno-oświatowych, poddając ocenie głównie twórczość z zakresu pedagogiki, a dokładniej historii myśli pedagogicznej i działalności edukacyjnej Kościoła. Przedstawiając swoje uwagi na temat piśmiennictwa Księdza Profesora, odwołam się do publikacji, które były wówczas przedmiotem mojej lektury; przywołam też niektóre nowe prace, które ukazały się po 2008 r.*

Trzeba zaznaczyć, że zainteresowania naukowe i dorobek pisarski Ks. E. Walewandra dotyczą wielu obszarów badawczych, m.in. zagadnień polonijnych, problematyki duchowości i religijności, historii Kościoła, biografistyki, pedagogiki chrześcijańskiej i działalności edukacyjnej Kościoła w Polsce i na obczyźnie. Wszystkie te zagadnienia prezentowane są w perspektywie historycznej. W wielu opracowaniach problematyka wymienionych obszarów badawczych jest uzupeł-

²¹ Tamże, s. 16, 17.

niana, a ostateczne wyniki dowodzą konieczności interdyscyplinarnego ujmowania zarówno zagadnień wychowawczych, jak i problematyki dotyczącej dziejów instytucji kościelnych²².

O samej zaś tzw. książce profesorskiej Jubilata, wspomnianej wyżej *Pedagogice katolickiej w diecezji lubelskiej 1918–1939*, prof. Władysława Szulakiewicz pisze: *Udokumentowane są w niej kierunki pracy duszpasterskiej i wychowawczej Kościoła w okresie międzywojennym. Ukazuje także tych przedstawicieli Kościoła, którzy stworzyli „program teoretyczny” i podjęli próbę realizowania go w praktyce. Za mocną stroną publikacji uznaje jej podstawę źródłową. Zaslugą Autora jest bowiem przede wszystkim przebadanie źródeł w archiwach kościelnych, wydawnictw parafialnych i kwerenda lokalnej prasy katolickiej. Źródła te mają pierwszorzędne znaczenie, gdyż odsłaniają nie tylko program wychowawczy Kościoła i sposoby jego realizacji, ale dają badaczowi także przesłanki do wyrobienia sobie poglądu na temat relacji Kościół a społeczeństwo; potrzeb tego ostatniego oraz prób odpowiedzi Kościoła na nie. Różnorodne źródła archiwalne i drukowane uzupełnia ogromna liczba wykorzystanych publikacji o charakterze pamiątkarskim. Są one bardzo ważne w opracowaniach historycznych. W tej pracy zostały zaprezentowane środki i formy organizacyjne pracy Kościoła, które wymagają większej aktywności ze strony społeczeństwa lub określonych środowisk: rodzin, szkoły, organizacji, stowarzyszeń młodzieżowych inspirowanych przez omawianą instytucję. Autor w swej pracy dowodzi, że Kościół starał się dostosowywać do potrzeb i poziomu środowisk, w których prowadził swoją działalność duszpasterską²³.*

Równie pozytywną opinię na temat osiągnięć naukowych Księdza Profesora formułuje prof. Kalina Bartnicka z Instytutu Historii Nauki PAN w Warszawie, pisząc: *Ksiądz Walewander jest człowiekiem bardzo dobrze wykształconym – absolwentem KUL i Uniwersytetu w Innsbrucku, gdzie uzyskał magisterium i doktorat w zakresie teologii i filozofii. Ceni i rozumie historię, dysponuje dobrym warsztatem historycznym. Jako badacz i nauczyciel akademicki podejmuje ważne i niełatwe problemy badawcze, dotyczące działalności i misji wychowawczej Kościoła w XIX i XX w.: jej form szkolnych, pozaszkolnych i duszpasterstwa parafialnego. Bada te zagadnienia od strony teoretycznej i filozoficzno-psychologicznej; osadza je w kontekście narodowym i społecznym, w perspektywie współczesnej roli i zadań pedagogiki chrześcijańskiej. Sięga do ich historycznej proveniencji. Ma imponujący dorobek publikowany, w tym oryginalne monografie naukowe (książki i artykuły), wykłady i odczyty w kraju i zagranicą. Jest sprawnym i energicznym organizatorem życia naukowego, członkiem licznych towarzystw*

²² W. Szulakiewicz, *Ksiądz Profesora Edwarda Walewandra badania nad przeszłością oświatowo-wychowawczą. Kilka uwag o piśmiennictwie Jubilata*, w: *Wśród swoich...*, s. 372.

²³ Tamże, s. 373–374.

i gremiów naukowych, kolegów redakcyjnych, redaktorem prac zbiorowych, publicystą. Pełni przy tym funkcje duszpasterskie i powierzone zadania w Kurii Biskupiej. Jest laureatem wielu nagród i odznaczeń, również zagranicznych. [...] Prezentuje stanowisko Kościoła, ale bez agresji czy zaciętrzewienia. Nie jest zaściankowy ani w badaniach i wypowiedziach teoretycznych, ani w konkluzjach, co ujawnia się zarówno podczas prowadzonych przez Niego konferencji naukowych, jak i w udzielanych wywiadach, w rozmowach prywatnych. Wierzy w moc wychowania. Przy tym wszystkim nie jest typem badacza gabinetowego. To człowiek otwarty, życzliwy ludziom i światu, chętny do dyskusji, towarzyski, o ujmującym sposobie bycia w najlepszym tego słowa znaczeniu²⁴.

Zdaniem zaś prof. Elwiry Kryńskiej z Uniwersytetu w Białymstoku zawarcie znajomości z Ks. Prof. Edwardem Walewandrem to właśnie jedno ze zdarzeń, [...] wyjątkowych spotkań naukowych – zmieniających myśli, pobudzających do intelektualnego wysiłku i sumiennego dążenia do prawdy; spotkań, które nigdy się nie kończą... [...] pouczające są też spotkania Ks. Profesora związane z karierą młodej kadry naukowej. Jego gorliwość jako orędownika młodych adeptów nauki jest godna naśladowania. Niezależnie od tego, czy sprawuje funkcje promotora, recenzenta czy członka komisji doktorskiej, do młodszych „kolegów” i do ich poczynąń naukowych odnosi się z szacunkiem, ale bez pobłażliwości i łagodzenia wymagań analitycznych. Zawsze służy rzeczową radą i duchowym wsparciem²⁵. Pod Jego kierunkiem powstało dotąd 11 rozpraw doktorskich, a czterech spośród wypromowanych doktorów uzyskało habilitacje. Ponadto Ksiądz Profesor recenzował 33 prace doktorskie z różnych uniwersytetów i szkół wyższych w kraju, był recenzentem wydawniczym kilkudziesięciu publikacji zwartych, wypromował 220 magistrów²⁶.

Jest cenionym wykładowcą, lubianym przez młodzież, jest jej przyjacielem. Dowodzi tego m.in. fakt, że w czerwcu 2010 r. opuszczający KUL absolwenci studiów pedagogicznych pisali o swoim Mistrzu: *Drogi Księżu Profesorze! W tym szczególnym dla nas dniu obrony pracy magisterskiej pragniemy podziękować Księdzu za wszelkie dobro, którego doświadczyliśmy podczas lat studiów. Każdy z nas potrzebuje osób, które stają się wzorem i pomagają nam zdobywać kolejne szczeble wiedzy i nauki.*

*Księdza świadectwo życia i pomoc otworzyła nam oczy na otaczający nas świat, a wiedza zdobyta będzie nas umacniać w podejmowaniu życiowych decyzji. Dziękujemy!*²⁷.

²⁴ K. Bartnicka, *Księdzu Profesorowi Edwardowi Walewandrowi na Jubileusz*, w: *Wśród swoich...*, s. 41, 46.

²⁵ E. J. Kryńska, *Spotkanie z charyzmatycznym intelektualistą. Sens zajmowania się nauką*, w: *Wśród swoich...*, s. 243–244, 248.

²⁶ N. Rykowska, *Ksiądz Walewander...*, s. 15.

²⁷ Cyt. za: N. Rykowska, *Zamiast wstępu*, w: *Wśród swoich...*, s. 10.

Ks. Walewander jako człowiek przepojony empatią dobrze utrwalił się w pamięci słuchaczy Seminarium Duchownego w Lublinie i uczniów szkoły, w której był prefektem. Cieszy się sympatią w społeczności akademickiej KUL, jak również w środowisku pedagogów w całym kraju, a zwłaszcza wśród historyków wychowania.

Zasługi Księdza Profesora dla nauki polskiej i KUL, jego dorobek dydaktyczny i osiągnięcia na niwie działalności społeczno-kulturalnej zostały uhonorowane podczas uroczystości, która odbyła się na KUL 24 maja 2017 r.

Koncelebrowanej mszy św. w Kościele Akademickim sprawowanej w intencji Dostojnego Jubilata przewodniczył arcybiskup, metropolita lubelski, Wielki Kanclerz KUL Stanisław Budzik, a kazanie nawiązujące do licznych dokonań Księdza Profesora wygłosił dawny rektor tegoż uniwersytetu arcybiskup Stanisław Wielgus. Wskazał on, że droga życiowa Jubilata rozwijała się w trzech płaszczyznach: kapłańskiej, naukowej i społecznej. Jego działanie miało zawsze na uwadze dobro człowieka i było przepojone empatią do innych. Jego życie było niezwykle pracowite i owocne. Kazanie zostało nagrodzone oklaskami, co nieczęsto występuje w praktyce kościelnej.

Następnie odbyła się uroczystość w sali 113 Centrum Transferu Wiedzy. W trakcie spotkania, któremu przewodniczył dyrektor Instytutu Pedagogiki KUL ks. prof. dr hab. Marian Nowak, sylwetkę Jubilata przedstawił prof. dr hab. Wiesław Śladkowski z UMCS, wystąpił także rektor KUL ks. prof. dr hab. Antoni Dembiński i dziekan Wydziału Nauk Społecznych prof. dr hab. Stanisław Fel. Było też jeszcze kilku innych, szacownych mówców. W barwny sposób i z niebywałą swadą ukazał niektóre wydarzenia z dziejów rodziny Walewandrów bp Ryszard Karpiński.

Punktem kulminacyjnym uroczystości było wręczenie Księdzu Profesorowi uroczystej książki jubileuszowej *Wśród swoich. Ksiądz Profesor Edward Walewander*. Autorzy zamieszczonych w niej wspomnień i artykułów to arcybiskupi: Stanisław Budzik, Bolesław Pylak, Stanisław Wielgus, biskupi Mieczysław Cisko i Jan Śrutwa oraz liczne grono ludzi nauki, wśród których, oprócz przytaczanych już wcześniej profesorów, należy wymienić Jerzego Doroszewskiego, ks. Czesława Galka, Grażynę Karolewicz, Artura Kijasa, s. Annę Karolinę Kołodziejczyk, Adama Koseskiego, Marcelego Kosmana, ks. Mariana Nowaka i ks. Zygmunta Zielińskiego. Gratulacje i życzenia składali Jubilatowi koledzy i przyjaciele, licznie zgromadzone duchowieństwo, profesorowie KUL, przedstawiciele nauki z innych środowisk akademickich oraz studenci.

Na zakończenie uroczystości z pięknymi słowami podziękowań za okazywaną życzliwość i przyjaźń zwrócił się w serdecznych słowach do zebranych gości Dostojny Jubilat. Oto obszernie fragmenty Jego wystąpienia:

Przyjaźń też nie dojrzewa w mgnieniu oka. A jeśli nawet czasem tak bywa, to rychło okazuje się, że to pomyłka. Już gdzieś w zarodku albo w drodze do dojrzałości w pewnym momencie po prostu usycha. Widocznie albo zasiew nie miał dość żyznego gruntu, albo ktoś go zdeptał, albo aura okazała się niesprzyjająca.

Ta ewangeliczna przypowieść jest tu jak najbardziej na miejscu, gdyż obrazuje los przyjaźni człowieka z Bogiem. U jej podstaw leży Boży krok w kierunku człowieka. Reszta należy do niego. Jak wiadomo, różnie z tym bywa. Jeśli zrywa się przyjaźń z Bogiem, to zawsze z inicjatywy człowieka. Z przyjaźnią ludzką bywa podobnie. Gdzieś tam jakieś ziarenko zakiełkowało, a to, czy pielęgnowaliśmy wystarczająco jego wzrastanie do dojrzałego owocu, to już od nas zależy. Jedno jest pewne: owocowanie wymaga czasu. Dlatego mówimy o wypróbowanej przyjaźni. Właściwie inna nie istnieje. Są to tylko przejawy uprzejmości, miłe gesty, będące wyrazem dobrego wychowania czy samopoczucia, chęci pokazania się albo i pozyskania czyjegoś poparcia.

Dary, z którymi spotykam się na kartach ofiarowanej mi Księgi, przyjmuję jako piękny gest przyjaźni. Ufam, że to moje spontaniczne odczucie znajdzie u Was akceptację i odzew wzajemności. Bo nasz kielek – jeśli tak mogę nazwać nasze pierwsze spotkanie przed laty – przez obcowanie na co dzień na zajęciach uniwersyteckich, wspólne przeżywanie chwil radosnych i smutnych stopniowo rósł i dojrzewał aż uzyskał pełnię rozkwitu i na koniec przyniósł dobry owoc. Nieważne, czy działo się to w dniach powszednich, dniach wspólnej pracy, modlitwy, dawania drugim tego, co było im potrzebne. Ważne, że w tym wszystkim mogliśmy swoje „ja” zastąpić naszym „my”. [...] Człowiek dojrzały patrzy na siebie inaczej niż na początku drogi. Dlatego potrafi docenić wielkość takiego Daru. Ale trzeba tego doświadczyć, przejść przez szkołę życia, a przede wszystkim bez ryzyka błędu rozpoznawać przyjaźń. Na początku powiedziałem, że droga jej wzrostu jest długa. Tu wypada dodać, że już dobry jej szmat przebyłem. To ważne, bo skłania nie tylko do wspomnień, ale i do refleksji, do podsumowania.

Z serca dziękuję za serce ubrane w słowa. Przede wszystkim dziękuję Bogu, który tak hojnie obdarzył mnie czasem i... Wami, Waszą przyjaźnią. Dziękuję wszystkim, którzy znaleźli się na drodze mego życia. Przede wszystkim tym, którzy zechcieliście uwiecznić się w jubileuszowej Księdze z okazji siedemdziesięciolecia moich urodzin. Kolejny raz okazaliście mi tak wiele serca i przyjaźni!²⁸

Uroczystość uświetnił koncert patriotyczny w wykonaniu Zespołu Pieśni i Tańca Ludowego UMCS pod kierownictwem mgr. Lecha Leszczyńskiego.

Całość jubileuszowych obchodów stanowiła wzruszające przeżycie i głęboko zapadła w sercach i umysłach ich uczestników, przybliżając obraz wybitnego pedagoga i wielkiego człowieka.

Na zakończenie tego szkicu o pracy i dokonaniach Księdza Profesora można, jak pisze prof. Władysław Szulakiewicz, skonstatować:

Najlepsze chyba podsumowanie osiągnięć swego życia, nie tylko naukowych, bo te stanowią tylko część aktywności Jubilata, przedstawił jednak On sam. Otóż na pytanie Aleksandry Rutkowskiej: „Co jest ważne w pracy kapłańskiej, którą

²⁸ Tekst wystąpienia w posiadaniu autora.

przecież Ksiądz Prałat spełnia na co dzień?” – odpowiedział tak: „Chętnie pomagam w duszpasterstwie. Utrzymuję kontakt z moimi dawnymi słuchaczami i wychowankami. Niektórzy przychodzą do mnie stale do spowiedzi. Są i tacy, którzy biorą udział w mszach niedzielnych, które odprawiam. Jestem czasami obecny na ślubach moich dawnych studentów, chrzczę ich dzieci, martwię się ich kłopotami, cieszę się sukcesami. Wielu dawnym alumnom wygłosiłem kazania prymicyjne. Staram się uczestniczyć w ich życiu. Czasem zachodzę na herbatę. Z wieloma z nich straciłem kontakt, ale rozpoznajemy się bezbłędnie, gdy się tylko spotykamy. Są tacy, oczywiście, którzy przychodzą, ale mam i takich, którzy odchodzą. Ale wciąż za jednych i za drugich czuję się odpowiedzialny. I oni bardziej lub mniej czują się chyba ze mną związani. I tak idziemy razem przez życie”²⁹.

BIBLIOGRAFIA

Bartnicka K., *Księdzu Profesorowi Edwardowi Walewandrowi na Jubileusz*, w: *Wśród swoich. Ksiądz Profesor Edward Walewander*, red. N. Rykowska, s. L. T. Kuniszewska MSF, R. Stopikowski, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 2017.

Biskup Lubelski Marian Leon Fulman. Pedagog trudnych lat, red. E. Walewander, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 2010.

Budzik S., *Przedmowa*, w: *Wśród swoich. Ksiądz Profesor Edward Walewander*, red. N. Rykowska, s. L. T. Kuniszewska MSF, R. Stopikowski, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 2017.

Chodubski A., *Sapere et fari. Wzór życia ludzi zawierzenia*, w: *Wśród swoich. Ksiądz Profesor Edward Walewander*, red. N. Rykowska, s. L. T. Kuniszewska MSF, R. Stopikowski, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 2017.

Grochowski L., *Wychowanie religijne katolickie w szkołach II Rzeczypospolitej lat dwudziestych. Treści i funkcje*, w: *Katolicka a liberalna myśl wychowawcza*, red. E. Walewander, Lublin, Redakcja Wydawnictw KUL, 2000.

Internet: (dostęp: 16.01.2016 r.), dostępny: http://www.up.krakow.pl/main/?page=archiwum_konferencji_2011

Majewski S., *Szkolnictwo prywatne w systemie edukacyjnym II Rzeczypospolitej*, w: *Katolicka a liberalna myśl wychowawcza*, red. E. Walewander, Lublin, Redakcja Wydawnictw KUL, 2000.

Nauczyciel i wychowawca. Z racji 60. rocznicy urodzin z ks. Edwardem Walewandrem rozmawia Aleksandra Rutkowska, „Lublin. Kultura i Społeczeństwo” 2007, nr 3.

Oblicze ideologiczne szkoły polskiej w latach 1944–1956, red. ks. E. Walewander, Lublin, „BAMKA” Studio Komputerowo-Wydawnicze, 2002.

²⁹ W. Szulakiewicz, *Księdza Profesora...*, s. 377.

Rykowska N., *Ksiądz Walewander – kapłan i uczony*, w: *Wśród swoich. Ksiądz Profesor Edward Walewander*, red. N. Rykowska, s. L. T. Kuniszewska MSF, R. Stopikowski, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 2017.

Rykowska N., *Zamiast wstępu*, w: *Wśród swoich. Ksiądz Profesor Edward Walewander*, red. N. Rykowska, s. L. T. Kuniszewska MSF, R. Stopikowski, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 2017.

Szulakiewicz W., *Księdza Profesora Edwarda Walewandra badania nad przeszłością oświatowo-wychowawczą. Kilka uwag o piśmiennictwie Jubilata*, w: *Wśród swoich. Ksiądz Profesor Edward Walewander*, red. N. Rykowska, L. T. Kuniszewska MSF, R. Stopikowski, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 2016.

Walewander E., *Wychowanie chrześcijańskie w nauczaniu i praktyce Kościoła katolickiego na ziemiach polskich w II połowie XIX w.*, wyd. drugie uzupełnione, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 1996.

Walewander E., *Belgia we wspomnieniach pracowników KUL po drugiej wojnie światowej*, wybór i wstęp E. Walewander, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 2011.

Walewander E., *Kapłani Zamojszczyzny okresu okupacji. Szkice do historii regionu i Kościoła*, Lublin, Oddział Lubelski Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, 1996.

Walewander E., *Katolicyzm na wschód od Bugu. Fakty i nadzieje*, Nakło nad Notecią, Wydawnictwo „Pagina”, 1998.

Walewander E., *Pedagogia katolicka w diecezji lubelskiej 1918–1939*, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 2007.

Walewander E., *Postmodernizm a pedagogia katolicka*, Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek, 2011.

Walewander E., *Problematyka wychowawcza w środowiskach emigracyjnych*, wyd. drugie, uzupełnione, Lublin, Towarzystwo KUL, 2000.

Żurek W., *Szkolnictwo zakonne w okresie międzywojennym na tle prądów epoki*, w: *Katolicka a liberalna myśl wychowawcza*, red. E. Walewander, Lublin, Redakcja Wydawnictw KUL, 2000.

Birthday celebration of Rev. prof. dr hab. Edward Walewander **Summary**

In May 2017, Rev. prof. dr hab. Edward Walewander's 70th birthday celebration took place at the Catholic University of Lublin. Rev. dr hab. Edward Walewander is an eminent specialist in the field of education history and comparative pedagogy. His research interests are focused on the basic issues of Christian pedagogy in Poland in the period of the last two centuries, with particular attention to the region of Lublin. The scope of his interests also includes some issues concerning the Polish community abroad, particularly the problem of preserving Polish identity in the light of the activity of Polish clergy abroad. Rev. prof.

dr hab. Edward Walewander devotes a lot of his attention to the Polish people living in the East. He is a well-known and highly valued member of the academic community of the Catholic University of Lublin, held in high esteem by academic teachers and students.

Keywords: Christian pedagogy, issues of the Polish community abroad, friendship, birthday celebration.